

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Asia Lausunto oppivelvollisuuden laajentamista koskevasta luonnoksesta hallituksen esitykseksi oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnon antajat

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry ja Me Itse ry

1. Taustaa

Tässä lausunnossa tarkastellaan oppivelvollisuuden laajentamista koskevaa esitystä nimenomaan kehitysvammaisten nuorten näkökulmasta.

Kehitysvammaisten Tukiliitto on valtakunnallinen jäsenyhdistyksenä muodostama ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka kohderyhmään kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet ihmiset sekä heidän perheensä ja muut läheisensä. Henkilöjäseniä jäsenyhdistyksissä on noin 17000. Tukiliiton tavoitteena on kehitysvammaisten ja samankaltaista tukea tarvitsevien ihmisten osallisuuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Me Itse on suurin Kehitysvammaisten Tukiliiton jäsenyhdistyksistä. Me Itse on kehitysvammaisten ihmisten perustama valtakunnallinen yhdistys. Se puolustaa kehitysvammaisten ihmisten ihmisoikeuksia.

2. Oppivelvollisuuslain säätäminen

Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Me Itse pitävät tavoitetta, jonka mukaan jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen ja oppivelvollisuusikä korotetaan 18 ikävuoteen kannatettavana. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja erityisesti sen koulutusta käsittelevä 24 artikla on otettava huomioon uutta

oppivelvollisuuslakia säädettäessä. Sen mukaista on, että oppivelvollisuuden laajentaminen koskee kaikkia ja edistää myös vammaisten nuorten pääsyä peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin.

Toisen asteen tutkinto ja ammatillisten opintojen pienempien osien suorittaminen mahdollistavat paremmin siirtymisen työelämään. Kehitysvammaisten nuorten kognitiivinen kehittyminen ja kypsyminen tapahtuu usein hitaammin vammattomiin ikätovereihin verrattuna, joten aikuisuuden kynnykselle jatkuvat opinnot myös vahvistavat siltä osin kehitysvammaisten nuorten itsenäisempiä toimintavalmiuksia. Myös valmentavat opinnot auttavat itsenäistymään, lisäävät arjen hallintaa, vähentävät syrjäytymistä ja lisäävät osallisuutta yhteiskunnan jäsenenä.

Kouluinkluusio on periaate, jota pitää tukea kaikilla koulutusasteilla. Tukitoimien puute ei saa olla esteenä opiskeluun myöskään yleisissä toisen asteen oppilaitoksissa. Riittävien tukitoimien tulee kulkea opiskelijan mukana, oli valintana yleinen tai erityinen oppilaitos. On varmistettava, että Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen (TELMA) suorittaneet oppilaat saavat oikeuden siirtyä varsinaiseen toisen asteen opetukseen ja osatutkintojen suorittamiseen eikä se muodosta enää päättyvää koulutuspolkua.

Esityksessä ei kuitenkaan täysin vakuuttavasti osoiteta, miten peruskouluissa pystytään tarjoamaan jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta ja miten uudistuksen myötä taataan kaikille oppivelvollisille sopiva opiskelupaikka niin maantieteellisesti kuin nuoren toimoma opiskelualalla ja tuen tarpeet huomioiden. Kehitysvammaisten Tukiliiton ja Me Itsen näkemyksen mukaan suurin huolen aihe on se, miten uudistuksessa resurssoidaan riittävä ja yksilöllisesti suunniteltu oppimisen tuki eniten tukea tarvitseville.

Tärkeää on, että nuoria itseänsä (mukaan lukien eri tavoin vammaiset nuoret) kuullaan jatkovalmistelun, informaatio-ohjauksen ja toimeenpanon tueksi.

3. Riittävästi opiskelupaikkoja vammaisille nuorille

Jotta oppivelvollisuuden laajentaminen toimisi, on varmistettava, että laadukkaita ja riittävästi resursoituja jatko-opintopaikkoja on tarjolla eri puolilla maata niin paljon, että kaikilla perusopetuksen päättävillä kehitysvammaisilla nuorilla on käytännössä mahdollisuus päästä sopiviin jatko-opintoihin.

Ammattialojen tarjonta ammatillisissa opinnoissa tulisi olla laajempi ja yhdenvertainen koko maassa. On kiinnitettävä huomiota siihen, että erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen opiskelijalle tarjolla olevien koulutusalojen

tarjonta laajenee nykyisestä kattavammaksi ja opiskelijoille annetaan tietoa ja ohjausta eri vaihtoehtoista. Tällä hetkellä kehitysvammaisia nuoria ohjataan korostuneesti opiskelemaan puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan perustutkintoa.

Kehitysvammaiset nuoret, jotka eivät pysty opiskelemaan ammattiin, hyötyisivät itsenäiseen elämään valmistavista opinnoista, joita tulisi olla enemmän tarjolla. Nykyisin vaativana erityisenä tukena järjestettävän valmentavan koulutuksen paikkoja suhteessa tarpeeseen on liian vähän.

4. Riittävät tukitoimet

Kehitysvammaisten nuorten hakeutumista jatko-opintoihin haittaa ja hidastaa tällä hetkellä tarjolla olevien opiskelupaikkojen riittämättömyyden lisäksi se, että opintoihin ei usein saada riittävää tukea, mikä käytännössä voi tehdä opiskelemisesta mahdotonta.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Me Itse on huolestunut vammaisten lasten ja nuorten tukitoimien riittämättömyydestä jo nykytilanteessa. Kunnat ja oppilaitokset säästävät oppimisen tuesta kaikilla asteilla. Yhdymme Vammaisfoorumin esitykseen, että jatkossa on varmistettava resurssien riittävyys koko oppivelvollisuuden ajalle. Lisäksi tarvitaan koulutusta opettajille ja opinnonohjaajille vammaisuudesta, erityisopetuksesta sekä kohtuullisista mukautuksista.

Uudistuksessa tulee pitää huoli siitä, että riittävää yksilöllistä tukea ja saavutettavia käytäntöjä on saatavilla myös yleisissä toisen asteen oppilaitoksissa ja kansanopistoissa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 38 §:n säännöksestä huolimatta monet oppilaitokset eivät järjestä kehitysvammaisille nuorille heidän tarvitsemaansa riittävää avustamista opinnoissa. Henkilökohtaisia avustajia ei jatko-opinnoissa myönnetä käytännössä juuri lainkaan, ja ryhmäavustajien määrä on usein aivan liian vähäinen erityisen tuen päätöksen saaneiden opiskelijoiden tarpeeseen nähden.

Tällä hetkellä vaikeavammaisella opiskelijalla tulisi olla toissijaisesti mahdollisuus saada opintoihin tarvittava avustaja vammaispalvelulain 8 c §:n nojalla, mutta käytännössä kunnat usein kieltäytyvät myöntämästä avustajaa vammaispalveluista vedoten ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ensisijaisuuteen. Oppivelvollisuus uudistuksen yhteydessä avustamisen järjestämisen vastuutaho pitää selkeyttää ja varmistaa, että tukea tarvitseva nuori saa opintoihinsa riittävän avustamisen myös toisella asteella.

Ehdotammekin tukitoimien perusteellista uudistusta, siten, että kolmiportaisen tuen järjestelmä jatkuu koko oppivelvollisuuden ajan. Yksittäisen oppilaan tuen tarve tulee tarkistaa aina tarvittaessa ja säännöllisin määräajoin.

Ellei soveltuvien opiskelupaikkojen määrän lisäksi opintojen tukitoimia saada riittävälle tasolle, on vaikea nähdä, miten esityksen mukainen oppivelvollisuuden laajentaminen voisi kehitysvammaisten nuorten osalta käytännössä onnistuneesti toteutua.

5. Ohjaus ja valvontavastuu

Ensiarvoisen tärkeää on varmistua yhdenvertaisen ja laadukkaan ohjauksen toteutumisesta. Kehitysvammaisella nuorella tulee olla yhdenvertainen ja todellinen mahdollisuus arvioida itselleen avoimia jatkokoulutuspolkuja sellaisen opinto-ohjauksen tukemana, joka osaa ottaa huomioon oppilaan tuen tarpeen. Nuorta ei saa ohjata tai painostaa sellaisiin opintoihin, jotka eivät häntä itseään kiinnosta tai eivät ole hänelle soveltuvat. Nivelvaiheen opinto-ohjauksen tulee olla riittävästi resurssoitu, jotta tältä vältytään.

Esityksen mukaan perusopetuksen järjestäjä ”saattaen vaihtaa” oppilaat toiselle asteelle tai jos perusopetuksen päättävä nuori jää ilman opiskelupaikkaa, perusopetuksen järjestäjä on velvollinen ilmoittamaan tästä oppilaan asuinkunnalle, joka ottaa kopin nuoresta. Tarvittaessa opiskelija ohjataan sellaisten palvelujen piiriin (esim. sosiaali- tai terveystyö, nuorisotoimen palvelu), jotka mahdollistavat opintojen jatkamisen myöhemmin.

Tärkeää on, että uudistuksessa varmistetaan myös se, että kunnan palveluissa, joihin nuoria ohjataan, jos jatko-opintopaikkaa ei heti löydy, on valmius jatko-ohjata nuoria suorittamaan oppivelvollisuuttaan. Tällä hetkellä esimerkiksi kuntien kehitysvammaisille ihmisille tarjoamassa työ- ja päivätoiminnassa ei tällaista orientaatiota ja osaamista välttämättä ole.

Huoltajan valvontavastuuta tulee arvioida suhteessa oppilaan vammaan ja pitkäaikaisiin sairauksiin. Ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä tai muihin toimiin ryhtymistä oppivelvollisuuden laiminlyönnin takia vammaisen oppilaan kohdalla tulee aina selvittää, onko oppimisen tuki järjestetty oppilaan yksilöllisiä tarpeita vastaavasti.

6. Opinnoista työelämään

Esityksen tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaa toisen asteen tutkinnon. Toisen asteen tutkinnon suorittamisen katsotaan parantavan edellytyksiä työllistyä, parantaa toimeentuloa, edistää yhteiskunnallista osallisuutta sekä ihmisen hyvinvointia. Koulutuksen ja tutkintojen tuomalla osaamisella on

merkitystä myös vammaisten nuorten pääsyssä työelämään ja yleisen toimintakyvyn kannalta.

Jotta tukea tarvitsevan nuoren ammatillinen koulutus ei jää vain näennäiseksi mahdollisuudeksi työllistyä työsuhteiseen työhön, työllistymisen tukemiseen pitää panostaa ammattiopintojen aikana ja valmistumisen jälkeen. Oppilaitosten työhönvalmennuksesta on saattaen vaihtaen ohjattava valmistuva opiskelija kunnan tuetun työn työhönvalmennuspalvelun asiakkaaksi.

7. Oppivelvollisuuden keskeyttäminen

Esityksen mukaan oppivelvollisuuslaissa säädettäisiin perusteista, joilla oppivelvollisuuden suorittaminen olisi mahdollista keskeyttää. Keskeyttämisperusteet koskisivat oppivelvollisuuden suorittamista sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa. Voimassa olevassa perusopetuslaissa ei ole vastaavaa sääntelyä oppivelvollisuuden keskeyttämisperusteista. Oppivelvollisella olisi aina oikeus opiskella ja oppivelvollisuuden keskeyttämistä koskeva päätös tehtäisiin oppivelvollisen tai hänen huoltajansa hakemuksesta.

Oppivelvollisuuden keskeyttämisen perusteina on mainittu erikseen oppivelvollisuuden suorittamisen estävä pitkäaikaisen sairaus tai vamma. Tämä herättää huolen, että nuoria, jotka vammansa takia tarvitsevat opintoihinsa paljon tukea, aletaan ohjata oppivelvollisuuden keskeyttämiseen. Oppivelvollisen oikeus opiskella ja opetuksen järjestäjän vastuu riittävään ja yksilöllisesti suunniteltuun tukeen oppivelvollisuuden suorittamiseksi on kirjattava lakiin selkeästi.

Yksilölliset opetusjärjestelyt, riittävät tukitoimet ja laadukas opinto-ohjaus vähentävät tarvetta keskeyttää oppivelvollisuus ja ovat aina ensisijaisia. Yhdymme Vammaisfoorumien lausuntoon siitä, että on kannatettavaa, että oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttäminen pidentäisi kuitenkin maksuttomuuteen oikeuttavaa aikaa.

8. Keskeinen sisältö

Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Me Itse pitävät tavoitetta, että jokainen peruskoulun päättävä nuori jatkaa oppivelvollisuuttaan toisen asteen koulutuksessa erittäin hyvänä. Oppivelvollisuuden laajentamisessa ja toisen asteen maksuttomuudessa näemme kuitenkin todellisena uhkana, että uudistuksen suuren mittakaavan ja kokonaiskustannuksen huomioiden resurssit eivät riitä siihen välttämättömään tukeen, jota osa lapsista ja nuorista opintoihinsa tarvitsee. Tuki toisella asteella on jo tällä hetkellä hyvin usein riittämätöntä, joten sitä tulee nykyisestä selkeästi vahvistaa, jotta jokainen

nuori voisi esimerkiksi vammasta riippumatta tosiasiaassa suorittaa toisen asteen opinnot.

Jotta oppivelvollisuuden laajentaminen toimisi, on myös varmistettava, että laadukkaita ja riittävästi resursoituja jatko-opintopaikkoja on tarjolla eri puolilla maata niin paljon, että kaikilla perusopetuksen päättävillä kehitysvammaisilla nuorilla ja vastaavaa tukea tarvitsevilla on käytännössä mahdollisuus päästä sopiviin jatko-opintoihin.

Ammattialojen tarjonta ammatillisissa opinnoissa tulisi olla laajempi ja yhdenvertainen koko maassa. On varmistettava, että Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen (TELMA) suorittaneet oppilaat saavat oikeuden siirtyä varsinaiseen toisen asteen opetukseen ja osatutkintojen suorittamiseen eikä se muodosta enää päättyvää koulutuspolkua.

Kouluinkluusio on periaate, jota pitää tukea kaikilla koulutusasteilla. Riittävien yksilöllisten tukitoimien tulee kulkea opiskelijan mukana, oli valintana yleinen tai erityinen oppilaitos. Ehdotamme tukitoimien perusteellista uudistusta, siten, että kolmiportaisen tuen järjestelmä jatkuu koko oppivelvollisuuden ajan.

Tärkeää on myös varmistua yhdenvertaisen ja laadukkaan ohjauksen toteutumisesta. Kehitysvammaisella nuorella tulee olla todellinen mahdollisuus arvioida itselleen avoimia jatkokoulutuspolkuja sellaisen opinto-ohjauksen tukemana, joka osaa ottaa huomioon oppilaan tuen tarpeen. Nuorta ei saa ohjata tai painostaa sellaisiin opintoihin, jotka eivät häntä itseään kiinnosta tai jotka eivät ole hänelle soveltuvat.

Tampereella 12.6.2020

Risto Burman
toiminnanjohtaja
KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Olli-Pekka Haverinen
hallituksen puheenjohtaja
ME ITSE RY

Lisätietoja:

Kehitysvammaisten Tukiliitto, työelämän asiantuntija Mari Hakola, p. 040 1676990, mari.hakola@tukiliitto.fi